

Hana Váňová, Alena Tichá, Jaroslav Herden

Environmentální výchova ve výuce hudební výchovy na gymnáziích

Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta
2007

Anotace

Metodika hledá cesty, jak ve volitelném předmětu Hudební výchova v gymnaziálním vyučování uplatnit požadavek prostupnosti environmentální výchovy do všech vyučovacích předmětů. Východiskem se stává hudební dílo a žákova komunikace s ním. Zprostředkujícím činitelem je estetický prožitek, vznikající při účinném dialogu žáka s hudbou, při porozumění hudebnímu sdělení. Zahrnuje v sobě jednotu estetických a kognitivních informací i emocionální reakce a ve svém důsledku směřuje ke kultivaci dítěte a k nenásilnému dlouhodobému formování jeho morálních vlastností a postojů. Hudebně výchovná práce v rámci deseti tematických celků je zaměřena zejména na využití sémantické a strukturální analýzy lidových i umělých písní, muzikoterapeutické prvky, práci s poslechovou skladbou v rámci integračních vazeb a hudebně tvořivé úkoly. Metodika není návodem, ale pouze inspirací pro vlastní tvořivou práci učitele.

Zpracovali

Doc. PaedDr. Hana Váňová, CSc.

PaedDr. Alena Tichá, PhD.

Prof. PaedDr. Jaroslav Herden, CSc.

Recenzovala

Doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

© Hana Váňová, Alena Tichá, Jaroslav Herden

Technická spolupráce: Renata Skálová

Text neprošel redakční ani jazykovou úpravou.

Tato publikace je vydávána jako součást projektu Ekogramotnost, který je financován z ESF, státního rozpočtu ČR a rozpočtu HMP

Obsah

Úvod	5
1 Cíle environmentální výchovy v hudební výchově	7
2 Obsah učiva - přehled celků	8
3 Doporučené vyučovací metody, formy a postupy	8
4 Příklady vhodného hudebního materiálu, otázek a úkolů k jednotlivým tematickým celkům	11
4.1 Trvale udržitelný rozvoj	11
4.2 Globální problémy životního prostředí	12
4.3 Znehodnocování životního prostředí	13
4.4 Hodnota přírody	14
4.5 Lidské hodnoty	15
4.6 Harmonie mezi člověkem a prostředím	16
4.7 Přírodní prvky a regenerace duševních sil	18
4.8 Přirozené zvukové prostředí člověka	19
4.9 Vztah životního prostředí a hudby	19
4.10 Závislosti	20
5 Doporučené hodnocení	21
6 Příklady námětů k samostatné práci, k řešení projektů apod.	22
Doporučená literatura	23

„Jediný zdroj, který není ještě omezen, je zdroj lidských nápadů, lidských myšlenek, citů, vůle a odvahy. To je naše naděje.“

Bedřich Moldan

Úvod

Tato metodika vznikla v rámci projektu Vytváření a hodnocení programu pro vzdělávání a výchovu k udržitelnému rozvoji v základních a středních školách Hlavního města Prahy (Ekogramotnost pro udržitelný rozvoj v Praze). Reaguje na chystané výrazné změny v našem školství, připravované VÚP v Praze. Rámcové vzdělávací programy pro gymnaziální vzdělávání zavádějí tzv. průřezová témata¹, která navazují na průřezová témata základního vzdělávání (na základní škole se s nimi žáci setkávají poprvé). Průřezová témata tvoří povinnou součást gymnaziálního vzdělávání. Jedním z nich je právě environmentální výchova. Současné tendence směřují k tomu, aby se environmentální výchova stala integrální součástí prostupující všechny složky výchovy a projevující se ve všech předmětech, i když v nestejně míře a s různým specifíkem. Environmentální výchova (ekologická výchova, výchova k péči o životní prostředí) se obecně považuje za proces cílevědomého osvojování a rozvíjení ekologického poznání, citlivosti a odpovědnosti, jež se promítají v chování a jednání jedince. Tato výchova je společensky vysoce žádoucí, avšak znamená složitý problém filozofický, sociologický, psychologický, antropologický, pedagogický, etický, estetický apod. Vyžaduje komplexní přístup a syntetizující pohled na svět, prostupnost do všech vyučovacích předmětů.

Jak může v tomto směru přispět tak specifický předmět, jako je hudební výchova? Kdybychom zužovali environmentální výchovu pouze na problémy biologického či ekonomického rázu, těžko bychom hledali společného jmenovatele s výchovným působením hudby. Výchova k péči o životní prostředí však staví na daleko širší motivaci - zahrnuje i otázky estetické, kulturně-výchovné, hygienické, profylaktické, terapeutické apod. V tomto směru pak může formovat vztah žáků k životnímu prostředí i esteticko výchovný předmět, jakým je právě hudební výchova. Hudba jako specifická forma společenského vědomí, umělecký odraz skutečnosti, zvláštní druh interpersonální komunikace a nejméně frekventovaný druh umění se při vhodné pedagogické interpretaci může stát prostředkem v utváření ekologického povědomí studentů, formování estetického vkusu, životního stylu, vztahu ke společnosti i přírodě. Mnoho hudebních skladatelů bylo při tvorbě inspirováno přírodou a jejími zvuky a zachytilo ve svých dílech mnohostranné vztahy člověka k přírodě. Komunikace s jejich díly obohacuje recipienta a interpreta citovými, estetickými i kognitivními zážitky stejně tak jako jejich tvůrce. Hledání celospolečenských vazeb, historických a sociálních souvislostí, úcta k hudbě jako produktu lidského snažení apod., to vše jsou pozitiva na cestě k humanizaci člověka a k jeho celkové kultivaci. Analyzujme však i specifické cíle. Spojení ekologické a hudební výchovy je v podstatě nové. Hledáme teprve cesty, jak ho v praxi nenásilně realizovat, na jakém hudebním materiálu, v jakých hudebních aktivitách, jakými

¹ Průřezová témata mohou být v praxi realizována jako samostatný předmět nebo jako součást vzdělávacího obsahu jiných vzdělávacích oborů. Mohou představovat také integrativní prvek mezi vzdělávacími obory navzájem nebo je možné jim věnovat samostatné projekty, semináře, kurzy, besedy apod. (Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání – pilotní verze. Praha : VÚP Manuál pro tvorbu ŠVP v základním vzdělávání. Praha : VÚP 2005, str. 39).

metodami. Jsme si vědomi toho, že nutnost ekologické výchovy je novým společenským problémem, proto neměla šanci odrazit se jako taková např. v procesu vývoje lidové písně, i když samozřejmě silné vazby k přírodě a k prostředí zde nalezneme. Na příkladech lidových písní můžeme demonstrovat obdiv, úctu a pokoru prostého lidu k přírodě a k prostředí, ve kterém žil. Většinou se tato vyznání spojují do souvislostí s osobními problémy lidskými, zejména s láskou. Bezprostřední sepětí přírody se životem lidu je patrné ve vazbě na jednotlivé folkloristické oblasti. Žák se tak prostřednictvím lidových písní seznámí s charakteristickými rysy krajiny a se způsobem života lidí v minulosti. Při práci s lidovou písní, která je žákům pro svou výrazovou jednoduchost a spojení s textem srozumitelnější než podstatně abstraktnější poslechové skladby, se tedy učitelům otevírají jisté možnosti environmentální výchovy. V zájmu problému je však třeba docenit zejména současnou umělou písňovou tvorbu z oblasti hudby umělé, ale i nonumělé, šířené masmédií, neboť soudobá populární hudba reaguje v některých textech právě na problémy související s ochranou životního prostředí. Velké uplatnění nalezne i vlastní tvořivá činnost studentů, která vede k osvojení strategie řešení problémových situací v předmětu hudební výchova, ale i v občanském životě.

Úspěšnost tohoto výchovného záměru bude jistě závislá nejenom na nápadech autorů metodiky, ale zejména na citlivém přístupu, přiměřených dimenzích, vkusu a tvořivosti vyučujících. Snažme se, aby spojení ekologických zřetelů s hudebním zážitkem nevyznělo strojeně a nepřirozeně, abychom plně využili specifika hudební výchovy a hudby jako takové. Zprostředkujícím činitelem je estetický prožitek, vznikající při účinném dialogu žáka s hudbou, při porozumění hudebnímu sdělení. Zahrnuje v sobě jednotu estetických a kognitivních informací i emocionální reakce a ve svém důsledku směřuje ke kultivaci studenta a k nenásilnému formování jeho morálních vlastností a postojů.

Tato metodika není návodem, ale pouze inspirací pro vlastní tvořivou práci středoškolských profesorů.

Autoři

1 Cíle environmentální výchovy v hudební výchově

Environmentální výchova prostřednictvím výchovy hudební navazuje ve čtyřletém gymnaziálním vzdělávání na obsah výchovy v období základní školní docházky. Ta byla zaměřena na následující tematické celky: slunce jako zdroj energie pro život, základní složky životního prostředí člověka, biologická diverzita, ekosystémy, potravní řetězec, katastrofy a změny v životním prostředí, vztah lidí ke krajině a způsob života v minulosti, lidské aktivity a problémy životního prostředí, znečištění půdy pesticidy, znečištění vody, znečištění ovzduší, turistika, cestovní ruch a doprava, vztah člověka k prostředí, láska k přírodě, odcizení člověka.

Cílem gymnaziální environmentální výchovy v rámci výchovy hudební je zaměřit se i na některé otázky ekologie člověka, jeho vztahu k životnímu prostředí, které vedou k sebepoznání a k harmonizaci osobnosti. Základním zprostředkujícím činitelem se samozřejmě stává hudba.

„Být člověkem znamená v tom nejširším pojetí být autentickou bytostí, která si je vědoma svého začlenění do rámce přírody, civilizace i kultury a tomuto vnějšímu řádu podřizuje své vnitřní „já“.“²

„Pokud se lidstvo zahubí samo, nemusí k tomu dojít udušením, nedostatkem kyslíku, likvidací mořských řas a deštných lesů a také ne proto, že se vědomě vystavujeme nebezpečí radioaktivity. K zániku lidstva úplně postačí, když se moderní člověk zbaví všech morálních hodnot.“³

Podobně jako v základním školství je cílem environmentální výchovy rozvíjet studenta po stránce:

1. poznávací (kognitivní) – souhrn poznatků o ekologických problémech, informace, které vytvářejí základy tzv. ekologické gramotnosti,
2. prožitkové, dovednostní, činnostní (přetvářecí) – různé podoby kontaktu s přírodou, rozvíjení smyslového vnímání, osvojení praktických dovedností, odpovědné a šetrné jednání, angažovanost v oblasti péče o životní prostředí,
3. postojoyé (hodnotící), pospolitostní – emocionální vztah k přírodnímu prostředí a jeho etické a estetické hodnocení, upevňování pospolitosti v rodině, spolupráce ve skupině, společné hledání optimálních řešení, ale i schopnost vlastního názoru apod.

Ve vazbě na hudební výchovu je však třeba mít neustále na zřeteli, že **výchova k lásce k životnímu prostředí vede přes výchovu k lásce k hudbě**, a to jak k hudebním činnostem samotným, které umožňují dítěti zažívat prožitky a postoje recipienta, interpreta i tvůrce, tak i k hudebnímu dílu jako nositeli estetické informace. Hudební dílo (píseň, poslechová skladba, vlastní tvořivý výtvor studenta) zde vystupuje v trojím aspektu:

- hudba jako zvukový fenomén,
- hudba jako specifická forma poznávání skutečnosti, zobrazení jevů vnitřní i vnější pomocí hudebně výrazových, případně textových prostředků,
- hudba jako zdroj estetických a etických hodnot a prostředek formování životních postojů studenta.

² KUČEROVÁ, S. *Obecné základy estetické výchovy*. Brno : MU 1990, str. 38-9.

³ KONRAD LORENZ *Osm smrtelných hříchů*. Praha : Panorama 1990, str. 70.

2 Obsah učiva – přehled celků

1. Trvale udržitelný rozvoj
2. Globální problémy životního prostředí
3. Znehodnocování životního prostředí
4. Hodnota přírody
5. Lidské hodnoty
6. Harmonie mezi člověkem a prostředím
7. Přírodní prvky a regenerace duševních sil
8. Přirozené zvukové prostředí člověka
9. Vztah životního prostředí a hudby
10. Závislosti

3 Doporučené vyučovací metody, formy a postupy

Každá ze složek environmentální výchovy nabývá v hudební výchově jistých zvláštností, které jsou dané specifikem předmětu.

Poznávací (kognitivní) - na základě racionálních informací by si člověk měl vytvářet své vzorce chování a jednání, případně měnit již zažitá zvyklosti. Kognitivní složka bude v rámci hudební výchovy však upozaděna, v žádném případě nepůjde o teoretizování o přírodě a přeceňování faktografických poznatků. Ty najdou uplatnění ve fázi motivace nebo jako doplnění při reflexi na hudební zážitek z komunikace s hudebním dílem. Student bude většinou čerpat z vlastních znalostí získaných výukou v jiných předmětech, četbou denního tisku, sledováním televize apod. K získání rozšiřujících znalostí k danému okruhu lze v mimoškolních aktivitách využít internetu, odborných publikací, informací z místního tisku o zvláštnostech regionu, přednášky či besedy apod., avšak tyto aktivity již přerůstají rámec hudební výchovy.

Prožitková, dovednostní, činnostní (přetvářecí) - tato oblast bude mít naprosto specifický charakter, daný zvláštnostmi předmětu a hudebně psychickými předpoklady, nutnými k plnění úkolů hudební výchovy (soubor základních hudebních schopností, interpretačních, poslechových a tvořivých dovedností i schopnost estetické reakce na hudbu). Bude se řídit běžnými zásadami a metodami hudebně výchovné práce. V přípravných cvičeních zaměřených na rozvoj jednotlivých hudebních dovedností je příhodné využít potenciálu motivací,⁴ čerpajících z mnohostranných oblastí environmentální výchovy. Základními přístupy k hudebnímu dílu jsou metody osvojování písně (imitace, intonace či kombinace obou metod) s výrazně posílenou motivační a výchovnou složkou, metody demonstrace hudebních skladeb (analýza historicko-genetická, strukturální, sémantická a axiologicko-funkční)⁵ a metody hudebně tvořivého rozvoje studentů (v podstatě obdoba tvořivého rozvoje žáků základní školy⁶).

Postojová (hodnotící), pospolitostní - jednou z nejdůležitějších funkcí hudby je její sdělnost. V uměleckém díle je zakotvena lidská životní zkušenost a dovednost prostřednictvím hudebních obrazů, realizovaných hudebně výrazovými prostředky. Tvůrce hudby vyjadřuje prostřednictvím specifické hudební řeči nejenom své city, myšlenky a postoje k objektivní realitě, ale je schopen zvukově ztvárnit i jevy přírodní a společenské. Vnímající nebo

⁴ Např. TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha : Portál 2005. ISBN 80-7179-916-X.

⁵ PECHÁČEK, S., VÁŇOVÁ, H., aj. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. st. základní školy*. Praha : Karolinum 2001. 282 stran. ISBN 80-246-0365-9.

⁶ VÁŇOVÁ, H. *Pěvecká tvořivost na základní škole*. Praha : SPN 1984.120 stran.

interpretující student dešifruje tento obsah svou aktivní hudební činností a svým průnikem za hranici tónů je schopen přijímat estetické a etické sdělení hudby. Poznávání hudebních děl vytváří studentovu zkušenost a připravuje podmínky pro jeho vlastní hudební tvořivost. Právě volbou témat hudebně tvořivých úkolů, výběrem textů pro rytmizace a následné melodické improvizace v rámci jednoduchých hudebních forem můžeme nenásilně skloubit úkoly environmentální výchovy s hudebně produktivní aktivitou studenta a s jeho hudebním rozvojem.

Organizace části hodiny, věnované environmentální výchově by pak mohla vypadat následovně: volba tématu, úvodní cvičení, související s tématem a spějící k rozvoji dílčích hudebních dovedností, hlavní činnost (práce s písní, s poslechovou skladbou, řešení hudebně problémové situace), doznění a sdílení – reflexe. Po praktické hudební činnosti je třeba nechat prostor pro doznění pocitů a dojmů. Pak následuje fáze reflexe – sdílení názorů, zážitků, pocitů, myšlenek, asociací apod. Je třeba dát prostor jak pro sdělení pozitivních, tak i negativních emocí či názorů. Tam, kde je výchova stavěna na prožitku, je fáze doznění a reflexe důležitá stejně jako činnost sama.

K navození problémové situace lze využít i některé **techniky muzikoterapie**, zejména pak tzv. **simulační hry**, jež umožňují výchovu prožitkem a zkušeností a v následné diskusi pomáhají nalézt hodnotu vlastních stanovisek (např. hraní rolí, simulace diskusních pořadů k ekologickým otázkám apod.)

Základní principy práce s muzikoterapeutickými hrami stanovil Z. Šimanovský:⁷

- bezpečný prostor – přátelská atmosféra bez ponižování, zesměšňování druhých,
- dialog – (je uměním naslouchat – Werich),
- otevřenost – schopnost pojmenovat své pocity,
- diskrétnost – všechna „citlivá“ sdělení ponecháme tam, kde zazněla,
- nenucenost – každá hra i debata po hře je jen nabídka, kterou může kdokoliv odmítnout bez udání důvodů,
- nekritičnost – zdůrazňujeme to, co se komu daří, nekritizujeme. Případná kritika má motivovat, ne deprimovat,
- zdravá komediálnost – kdo se nedokáže usmát (ne vysmívat) sám sobě, ten bývá směšný apod.

V praxi toto lze realizovat domluvou **závazných pravidel** např.:

- každý má nárok na svůj názor na daný problém,
- máš právo s něčím nesouhlasit,
- máš právo nechat si svůj názor pro sebe,
- nikdo není neomylný,
- máš právo se kdykoliv na cokoli zeptat,
- máš právo se něčeho nezúčastnit,
- máš právo říci „stop“ (například, když problém bude souviset s tvou osobou a bude příliš zasahovat do tvého soukromí),
- to, co si povíme v hodině hudební výchovy, zůstane pouze tady.

Doporučená **organizace hodiny**, při níž využíváme prvků muzikoterapie:

1. Zklidnění, odbourání bariér a obav.

Tato výchozí fáze je nutná - otvírá následnou komunikaci, ochotu komunikovat, zapojit se. Pro tyto účely se často využívá různými formami realizovaný „pozdrav“ např.:

- studenti stojí v kruhu a zdraví jeden druhého gestem, beze slov,

⁷ ŠIMANOVSKÝ, Z., ŠIMANOVSKÁ, B., *Hry pro rozvoj zdravé osobnosti (Prevence problémů s agresivitou, pasivitou a závislostí)*. Praha : Portál 2005. 157 stran. ISBN 80-7367-024-0, str. 28-9.

- po kruhu koluje ústní pozdrav, který studenti různě obměňují (ahoj, hojky, čau, nazdar, nazdárek) a postupně přidají oslovení partnera (ahoj kámo, ahoj miláčku - každý má svobodu vyjádřit se podle svého vnitřního naladění),
- po kruhu koluje pozdrav „přeji Ti krásný den“. Každý však tento pozdrav musí ztvárnit jinak. Buď různou intonací, osobitým pohybem či gestem,
- studenti stojí v kruhu, jeden za druhým z něho vystupují zdraví celý zbytek třídy,
- studenti stojí v kruhu, jeden za druhým z něho vystupují a jakýmkoliv způsobem vyjadřují slovo „já“. Své pojetí „já“ doplní určitým postojem či gestem. Následuje diskuse o tom, jakým způsobem bylo „já“ řečeno a co vyjadřovalo,
- všichni se chytí za ruce, učitel vyše po kruhu pozdrav stiskem ruky tomu, kdo stojí vedle něj a přitom si myslí nějaký hezký pozdrav. Stisk pak koluje dál a každý „předávající“ v duchu přeje „přijímajícímu“ pěkné pozdravení, až pozdrav přijde zpět k učiteli,
- po kruhu jeden druhému podává rozžatou svíci a říká mu něco hezkého,
- studenti jeden po druhém vystoupí o krok dopředu a celé skupině popřejí něco hezkého. Potom se vrátí na své místo. Všichni se vystřídají,
- studenti stojí v kruhu, čelem vně. Postupně jeden za druhým obcházejí kolo, potřásají si rukama a přitom se pozdraví – např. ahoj, čau, nazdar a podobně. Kdo obešel kolo, se postaví a přijímá podání ruky těch, kteří ještě kolo obcházejí. Tak každý nejen ruku každému nabízí, ale od každého ji i dostává,
- obdobný pozdrav jako předešlý - studenti postupně přistupují od jednoho k druhému avšak oba si dají pravou ruku na rameno, podívají se jeden druhému do očí, odpustí si v duchu vše, co si provedli, popřejí si krásný den a přistoupí k dalšímu v kruhu. Takto všichni za sebou obchází kruh a když ho obejdou, postaví se na jeho konec a druzí k nim opět přistupují. Opět každý jednak ruku dává a jednak nabízí. Vše je vhodné provázet klidnou hudbou.

2. Těžké práce spočívá ve druhé fázi, která se může realizovat formou:

Aktivní muzikoterapie

- instrumentální projev (viz dále např. život člověka v pravěku – rituály spojené s hrou na rytmické nástroje, zpěvem a pohybem, hledání společného rytmu atp.),
- rytmická deklamace,
- vokální projev (společný zpěv písní, hry s hlasem – např. *hra na včely* - viz dále).

Receptivní muzikoterapie

- relaxace, jež může trvat od několika sekund až do tři čtvrtě hodiny,
- poslech skladeb, který však při muzikoterapii není zaměřen na rozpoznávání hudebních forem, nástrojů a podobně, ale na rozvíjení emocionální stránky studentovy osobnosti. Studenti pak zážitek z hudby a prožívané pocity vyjadřují slovně.

Spojením aktivní a receptivní muzikoterapie, kdy při poslechu skladby dochází k spontánnímu vyjádření prožitku pomocí

- pohybové improvizace při poslechu hudby (viz dále např. *pohyb hejna ryb v moři*), hrou na tělo (případně na nástroje),
- výtvarným projevem (viz dále např. *čmáraním při hudbě*).

V této druhé části hodiny je velký časový prostor věnován reflexi, sdělování - a to jak pozitivních, tak i negativních emocí či názorů⁸.

3. Relaxace – jako závěrečná fáze společného setkání.

⁸ Inspiraací mohou být příklady z publikace ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha : Portál 1998. 246 stran. ISBN 80-7178-264-5.

Metodika uvádí řadu písňového materiálu. Symbol ♪ označuje, že píseň je hůře k sehnání, a proto je součástí přílohy. Zkratka JP1, JP2 a JP3 s uvedením strany upozorňuje, že píseň je k nalezení ve známých publikacích Já, písnička. Zkratka JN označuje Písň Jaromíra Nohavici od A do Ž, zkratka J+V+W Písň J. Ježka, J. Voskovce a J. Wericha obsažené v publikaci Život je jen náhoda, zkratka JUZS1 nebo JUZS2 notové sešity J. Uhlíře a Z. Svěráka, zkratka BR znamená souborné vydání písni Jana Nedvěda a skupiny Brontosauři. Zkratka www odkazuje na webovou adresu site:hudba.hradiste.cz www.hradiště.cz, kde naleznou zájemci noty, text a akordy k velkému množství písni. Pro část poslechovou je zvláštní příloha.

4 Příklady vhodného hudebního materiálu, otázek a úkolů k jednotlivým tematickým celkům

4.1 Trvale udržitelný rozvoj

Téma: člověk – součást přírody

Lidové písně

Většina lidových písní v sobě nese symboliku těsného spojení člověka s přírodou. Písň jsou poselstvím předešlých generací, podávají určitou zprávu o světě. Vše, co se kolem dělo a co člověk prožíval, se proměňovalo v drobná umělecká díla, která jsou svým tvůrcem umístěna do přírody v čase i prostoru. Melodicko-rytmická stránka a text lidové písně navodí často od prvních okamžiků jasnou představu přírodního obrazu (např. Bude večer, už zapadá slunéčko ♪ , Kysuca, Kysuca, studená vodička, A te Réhradice). Velmi často obraz přírody přechází plynule do vlastního příběhu, jemuž v písni tvoří působivou paralelu (Běží voda, běží, po kameni šustí, vzkázal mně můj milý, že mě už opustí... Ej, lásko, lásko). Mnohé písň vyjadřují pomocí přírodního podobenství vztah k druhému člověku (Ke bych byla jahodú) i nebo vztah člověka k samotné přírodě (Proč, kalino, v struze stojíš?).

Umělé písně

Jaroslav Ježek, Jiří Voskovec a Jan Werich: Civilisace (J+V+W s. 12), Ze dne na den (J+V+W s. 120), Svět naruby (J+V+W s. 90), Proč nemohu spát? (J+V+W s. 74), Co na světě mám rád (J+V+W s. 11), Jaromír Nohavica: Cukrářská Bossanova (JN s. 11), Píseň spokojeného člověka (JN s. 100), Karel Kryl: Důchodce, Jaroslav Lenk: Moc vyhlížíme vzhůru ♪ . Jan Nedvěd: Pevný řád (Br s. 48).

Modelový příklad integrativně pojatého poslechu

- motivace

Nabídnutou melodii hrajeme s kytarovým doprovodem: jakou má náladu, v jakých situacích bych si ji vybral: pro uklidnění, k načerpání energie, jako výraz vnitřní zloby, jako ukolébavku pro miminko?

Zpíváme ji na vokály, na jména not. Zamyslete se nad její stavbou, nad vybranými kytarovými značkami.

- příprava na poslech

hry s tóny: melodii proměňujeme (dur – moll), rytmicky obměňujeme (polka – valčík), vyjádříme změnu funkce (k čemu?)

- zpíváme

zpíváme na slova (Šly panenky silnicí, potkali je myslivci)

- posloucháme

J. Haydn, Symfonie G dur „S úderem kotlů“, 2. Andante

- srovnáváme

J. Haydn, Roční doby, Jaro, árie Šimona. Zastihli jsme rolníka Šimona při jarní obhlídce polí. Proč *ukradená melodie*? Uveďte vlastní příklady situací, v nichž jste prožili přímo nakažlivou radost ve volné přírodě. Co mají společného?

4.2 Globální problémy životního prostředí

Lidová píseň

Romská hudba, např.: Mouric, F. Romským dětem (sborník písní), Praha : Pansofia, 1992.

Lidové písně jiných národů, např. africká píseň Aya Ngena 🎵

Umělá píseň

Jan Nedvěd: Mosty (BR s.24)

Modelový příklad integrativně pojaté hodiny s poslechem

- motivace

Karen Blixenová, Vzpomínky na Afriku, četba ukázek

a) Farma pod Ngongem (příroda) s. 9 (příloha V č. 1)

b) Velké tance (tanec v přírodě za bílého dne) s. 133 (příloha V č. 2)

- příprava

Improvizace na téma lidové melodie ze Zimbabwe

Notový zápis, rytmický doprovod na bicí nástroje

- zpíváme a hrajeme

Proměny: tempa, tónorodu, rytmické struktury, nástrojové barvy

- posloucháme

Dumisani Maraire, *Matka Nozipo (Pieces of Africa)* pro smyčcové kvarteto (Kronos) a africké bicí (ngoma, hosho)

- besedujeme o poslechu

evropské a středoafričké rytmické cítění – úvaha
cestujeme prstem po mapě (internet)

k ruskému Dagleivovu baletu působícímu v té době v západní Evropě. 1936-39 se aktivně účastnil boje španělského lidu proti fašismu. 1937 na protest proti fašistickému bombardování španělského horského městečka vznikl jeho největší obraz **Guernica**.

- **setkání se skladbami inspirovanými tragickým osudem obyvatel Guernici**
Luigi Nono, La victoire de Guernica (1954); (Vítězství u Guernici); zpěvy podle Paula Eluarda pro smíšený sbor a orchestr, Darmstadt, 25.08.1954.
Paul Deessau, Guernica, skladba pro klavír podle Picassa (1937).
- **Srovnání s jinými skladbami inspirovanými válečnými tragediemi: „úzkosti trpícího člověka!“**

4.4 Hodnota přírody

Lidové písně:

Lidové písně často přinášejí posláním, které zasahuje do sféry mravních postojů (Vyšla hvězda jasná), prohlubují vztah člověka k přírodě (Jetelíčku náš, Proč, kalino, v struze stojíš?), k druhému člověku (Kebych byla jahodů).

Lyrické lidové písně bývají osobní výpovědí - monologem (Voděnka studená, Kebych byla jahodů), epické písně mají formu dialogu (Vyšla hvězda jasná, Mračí se mračí) nebo se děj vyvíjí na základě otázky a odpovědi (Kdes, holubičko, lítala?). Baladické písně „vyprávějí“ příběh (Bude večer), do něhož vstoupí někdy osobní přání (Na té lúce na zelené). Zvlášť působivé jsou texty, jež odkryjí hlubší smysl v závěru (Lítala si laštověnka).

Téma: příroda a hluboký lidský cit

Lipka ♪, Zasela jsem bazaličku, Vyleť, sokol, sivý pták ♪, Dybych byla vtáčkem, Čtyři koně jdou táhle za vodou, Javorník, Javorník, Přeletěla lašťověnka, Červená růžičko, Když jsem k vám chodíval pře ty lesy, Kdes, holubičko, lítala,

U těch našich dvířek, Na našem dvoře je pěkná růžička, Měla jsem holoubka, Červená, modrá fiala, Sivá holubičko, kdes byla, Znam já hájiček zelený.

Téma: krásná voňavá příroda, vztah člověka ke zvířeti

Jetelíčku náš, Dybych já věděla, či sú to koničky, Dostal jsem konička sivovraného apod.

Téma: paralela člověk a příroda

Darmo sa ty trápíš, Ej, od Buchlova, Rostó, rostó, rostó apod.

Umělé písně:

Jiří Suchý, Jiří Šlitř: Píseň o rose, B. Nikodem, V. Dvořák: Je po dešti ♪, I. Kotrč, Z. Vavřín: Tam, kam chodí vítr spát ♪, Vítězslav Hádl, Zdeněk Borovec: Nech brouka žít ♪

Modelový příklad integrativně pojaté hodiny s poslechem

- motivace

„Dne druhého července 1955 píše z Nice svým sourozencům památná slova: „Také jsem dostal dnes básně od M.Bureše, taky Poličák, moc hezká báseň, Píseň o studánce Rubínce. Také píše vzpomínky z Poličky a okolí, ze Sýkovic a Medlova.“⁹

- hledáme v encyklopediích a slovnících:

Bohuslav Martinů - komorní kantáta - baryton - smyčcové nástroje -Miloslav Bureš - Polička na Českomoravské vysočině - obřady vítání jara: děti chodily v průvodech čistit studánky v polích a lesích, aby se nezanesly kalem.

- zpíváme písničky o lásce a o přírodě

Kravarky (Sušil, str. 466 - 469) – Nezacházej slunce (Písnička II., str. 74) – Naše královna (Český zpěvník 1, str. 174).

- porovnáme:

Krajové zvláštnosti lidových textů (od Vizovic, z Kopřivnice, z Dolní Bečvy - jihočeská -moravská z Bohunic)

- posloucháme:

B. Martinů, Králko, milá Králko z komorní kantáty Otvírání studánek (příloha V č. 3)

- besedujeme:

ohlasy vzpomínek na dětství – touha po vzdálené vlasti – úloha dětského sboru, recitátora, barytonového sóla v závěru – poslech jiných částí kantáty.

4.5 Lidské hodnoty

Lidové písně

Z nevyčerpatelné pokladnice národního folklóru uveďme jen několik písní vztahujících se k tématu vztahů mezi lidmi, lásce, zklamání, touze apod.

Mikulecká dědina, malovaná, V širém poli hruška stojí ♪, Ach, táto, táto náš ♪, Sil jsem v háji konvalinku, Líkala si laštověnka, líkala, Přeletěla lašt'ověnka ♪, Když jsem k vám chodíval, Znáám já hájiček zelený, Darma sa ty trápiš, Pověz ty mně, hvězdičko má a mnoho dalších.

Umělé písně

Většina písniček skupiny Beatles se věnuje lásce, využijme písničky z muzikálů: Starci na chmelu (Den je krásný JP3 s. 207, Kdyby sis oči vyplakala JP3 s. 222 apod.), Jesus Christ Superstar (A. Liloyd Weber, T.Rice - I don't know how to love him JP3 s. 212), písničky J. Suchého- J.Šlitra (Motýl JP2 s. 97)¹⁰, z dalších autorů: Vojta Kidřák Tomáško: Už se málo milujem ♪, Jaromír Nohavica: Mikymauz (JN s.66), Hlídač krav (30), To nechte být (JN s.131), Přítel (JN s. 109), Jan Nedvěd: Slušný lidi (BR s. 28), Televize (BR s. 37), Dvacáté století (BR s. 36), Karel Plíhal: Špína ♪, Jaroslav Ježek, Jiří Voskovec a Jan Werich: Šaty dělaj člověka (J+V+W s. 126), Peníze nebo život (J+V+W s. 56), Petr Hapka, Michal Horáček: Štěstí je krásná věc ♪, Zdeněk Barták, Jar. Machek: Kamarád ♪ atd.

Modelový příklad integrativně pojaté hodiny s poslechem

- motivace

„Renesance znovu objevila tvůrčího umělce a umožnila náležitě docenit uměleckého génia. Rafael a Michelangelo, každý jinak svým životem a dílem ztělesňují tento renesanční ideál.“¹¹

- humanismus

⁹ MIHULE, J. *Martinů, osud skladatele*. UK Praha 2002, str. 482.

¹⁰ J. SUCHÝ, J. ŠLITR *Píseň o rose* – sbírka vydaná nakladatelstvím MUSIC CHEB 1993.

¹¹ *Svět umění*. Knižní klub, Praha 2002, str.78.

Homo – člověk, humanus – lidský. Názor: člověk se může stát výraznou osobností se samostatnou vůlí. Dvorský život v panovnických sídlech ovlivňoval kulturní vývoj, velkorysí mecenášové podporovali umění – malíře, hudebníky, divadlo...

Lope de Vega (1562 – 1635) – španělský dramatik, básník a dobrodružství milující člověk, chce v nepředstavitelném množství svých her postihnout co největší množství lidského blaha, dokazuje, že právo na štěstí je přirozené. Premiéra komedie *Vladařka závist aneb Zahradníkův pes* v pražském Národním divadle (prosinec 2005) byla výbuchem nahromaděné energie. Na scéně ožily některé postavy sedmé povídky pátého dne Dekameronu, Vega ovšem převlékl italský příběh do apartně padnoucího španělského kostýmu. Diskuse komorníka Fabia s Dianou, hraběnkou z Belfloru, je očividně vášnivá.

Williame Shakespeare (1564 – 1616) – jen o dva roky starší anglický dramatik a básník nabídl v tragédii *Romeo a Julie* model *lásky až za hrob*.

- úkoly k přemýšlení

Charakterizuj: dobu příběhu (období vrcholné renesance), hlavní postavy – Romea z rodu Monteků a čtrnáctiletou Julii z rodu Kapuletů, stavbu dramatu (vzor: antické tragédie), použij čítanku V. Martinkové a prameny z internetu.

- literární ukázka

*Vrchlická Eva, Z oříšku královny MAB (Povídky ze Shakespeara)*¹²

Jako vzácný drahokam září čistota a krása mladičké Julie. Útlá dívka tančí, zpola ještě děcko, Romeovi se zdá, že do dnešního dne nepoznal, co je krása... (příloha V č. 4)

- poslech

Sergej Prokofjev, Romeo a Julie, Julie děvčátko, 4. část z baletní suity.

Úkol k poslechu: Přivřete oči, uvolněte se. Vnímejte rytmus jako pohyb, poddejte se mu, nejprve rukama a hlavou, pak celým tělem. Položte se do hudby, povede vaši fantazii. – Uveďte literární příklady následujícího úsloví: „Opravdová láska činí člověka ušlechtiljším.“

4.6 Harmonie mezi člověkem a prostředím

Lidové písně

Kdybych byla vtáčkem, Ta naša lavečka 🎵, Zalet' sokol biely vták, Tichá voda do Dunajka padala 🎵, Konopa, konopa 🎵 a nespočetně dalších.

Umělé písně

Ivan Mládek: Černá hodinka 🎵, Jaroslav Uhlíř, Zdeněk Svěrák: Kdybych byla vlaštovkou 🎵
Dělání (JP3 s.160), Vadí, nevadí (JP1 s. 100), Jaroslav Ježek, Jiří Voskovec a Jan Werich:

¹² VRCHLICKÁ, E. *Z oříšku královny MAB*. Státní nakladatelství dětské knihy, Praha 1960, str. 12.

Nebe na zemi (J+V+W s. 50), Stonožka (J+V+W s. 86), Karel Kryl: Děkuji ♪, A. Celentono, I. Beretta, D. M. Prete, J. Grossmann: Závídím (www) apod.

Modelový příklad integrativně pojaté hodiny s poslechem

- motivace

Prosper Mérimée, Carmen. Doporučená ukázka (příloha V č. 5) z povídkové tvorby francouzského spisovatele proslulého romanticky laděnými novelami (např. Colomba, Carmen, Modrá komnata) nabízí prokreslený portrét mladé cikánky, dělnice z továrny na tabák, která svým kouzlem dokázala vetkat nit života mladého poddůstojníka do svého tragického osudu. Už při prvním setkání ho okouzila svým zjevem.¹³

- příprava na poslech

Děj příběhu se odehrává ve Španělsku, operní skladatel G. Bizet prostředí charakterizoval typickými rytmy; je zajímavé, že vstup Carmen na scénu v prvním jednání je podbarven rytmem *habanery*, tance původně pocházejícího z Kuby. Třída melodii doprovází tleskáním (příloha V č. 6).

Allegretto ♩ = 72 Dm Gm/d

Carmen Lá-ska ptá-če je vol-né, di-vé a ni-kdo je - ho ne-zkro - tí, mar-ně

vo-lá je srd-ce ch-tí-vé a mar-ně je - mu li-cho - tí. Je-den

Porovnáme začátek německého, francouzského a českého textu árie a posoudíme sílu poetického obrazu. Všimneme si deklamačních zvláštností (shoda délek not a slabik).

L'amour est un oiseau rebelle
Que nul ne peut apprivoiser,
Et c'est bien en vain qu'on l'appelle,
S'il lui convient de refuser!

Francouzský text: Henri Meilhac a Ludovic Halévy)

Ja, die Libe hat bunte Flügel,
solch einen Vogel zähmt man schwer;
haltet fest sie mit Band und Zügel,
wenn sie nicht will, kommt sie nicht her.

(Překlad: Julius Hopp)

Libe ist wie ein wilder Vogel,
wer den zähmen will, hat es schwer,
ganz umsonst wirst du nach ihm rufen,
wenn er nicht will, kommt er nicht her.

(Překlad: Walter Felsenstein)

Láska ptáče je volné, divé
a nikdo jeho nezkrotí,
marně volá je srdce chtivé
a marně jemu lichotí.¹⁴

(Překlad: Eliška Krásnohorská)

- poslech

Georges Bizet, Carmen, habanera z 1. jednání (příloha V č. 7).

Posoudíme miru inspirace známou písní La Paloma španělského skladatele Sebastiána Yradiera.

Jak vnímají dnešní posluchači krásu a temperament Carmen pod dojmem četby a poslechu? Čím asi zapůsobilo její vystoupení na náměstí v Seville před tabákovou továrnou, čím okouzila zprvu zdrženlivého seržanta Josého? Čím se může lišit pohled tehdejšího účastníka dění od dnešního návštěvníka operního divadla?

¹³ MÉRIMÉ, P. *Carmen*. Odeon, Praha 1975, s. 36.

¹⁴ *Já, písnička, III. díl*. Music Cheb 1995, str. 250 – 251.

4.7 Přírodní prvky a regenerace duševních sil

Lidové písně

Vyjadřující poklid Dobrú noc, má milá, Hvězdičky dobrou noc, Louka široká, tráva zelená, U těch našich dvířek atp.

Umělé písně

Jan Nedvěd: Už se nemrač (BR s.52), Tulácký ráno (JP2 s.141), Skotská lidová, text Jan Laštovička: Pojď do kopců 🎵, Petr Vyhlas: Nikam nespěchám 🎵, Jaromír Nohavica: Píseň zhrzeného trampa (JN s. 101), Wabi Daněk: Píseň, co mě učil listopad, Petr Ulrych, Ladislav Kopecký: Bylinky 🎵

Modelový příklad integrativně pojaté hodiny s poslechem

- motivace:

Podle dávné bretaňské pověsti se na hladině moře za zvlášť jasných nocí v paprscích měsíce zrcadlila potopená katedrála. Zvlášť citově naladěni účastníci noční seance prý mohli mít dojem, že slyší hlasy zvonů a zpěv mnichů kdesi ze dna, kde věky tiše sní chrám města Ys. Je to skoro ideální příklad, kdy ve stavu naprostého uvolnění psychického a tělesného napětí poddával se člověk kouzlu okamžiku a splýval s přírodou.

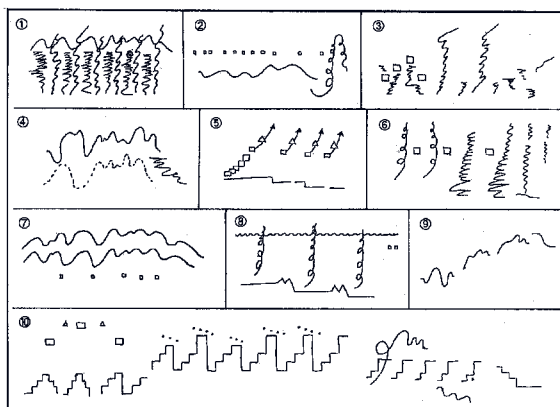
- první poslech

Claude Debussy, Preludia I., 10. La cathédrale engloutie (Potopená katedrála)

Jen na ochutnání se na chvíli ponoříme do lázně dráždivých zvuků, které přes nás zašumí jak sprška příbojové vlny. Vychutnáme skladatelovy snivé obrazy, rozplývající se, objevující se a vzápětí mizící v nenávratnu. Obrysy letmo zachycených tvarů se přelévají na vlnách fantazie. Pokusíme se zachytit první prchavé dojmy a slovy vyjádřit vlastní pocity z krátkého poslechu tohoto klavírního preludia.

- orientace v impresionistickém tvaru

Elektronická interpretace úvodní části Potopené katedrály (Isao Tomita) nejen zdůrazňuje prchavost, ale také nám usnadní orientaci v neurčitě plynoucím prostoru. Graf charakterizující prostorový průběh skladby rozřezané na deset dílů před nás staví zábavný úkol: pozoruj při poslechu deset přeházených dílů a najdi ten, kterým skladba začíná. Tuto část vám nabídneme dvakrát, při druhém poslechu si svůj názor můžete ověřit.¹⁵

¹⁵ HERDEN, J. *My pozor dáme a nejen posloucháme*. Scientia, Praha 1997, str. 132 – 133.

4.8 Přirozené zvukové prostředí člověka

Lidové písně

Ukolébavky (např. Zahrejte mi tichúcce)

Umělé písně

Ivan Sekyra: Zahrada ticha 🎵, Jaromír Nohavica: Ukolébavka pro Kubu a Lenku (JN s. 135), K. Kryl: Ukolébavka 🎵 apod.

Modelový příklad integrativně pojaté hodiny s poslechem - „Svět zvuků kolem nás“

- Hrajeme si s tóny:

- melodii vyhledáváme na nástrojích Orffova instrumentáře nebo klávesách, společně ji zpíváme
- střídáme jednotlivé sólisty a skupiny na pokyn vybraného sbormistra
- střídáme zpěváky a hráče
- kánon (jedna skupina začíná o půl taktu opožděně – příloha V č. 8)
- improvizujeme rytmické variace, dobré nápady zaznamenáme na MD

- Poslechové cvičení 1: Jana Koubková, Brčko (Jana Koubková a Miloš Vacík)

Porovnáváme vlastní nápady s nápady obou zpěváků, charakterizujeme vytvořené prostory

- Poslechové cvičení 2: J. Koubková, M. Vacík, Netopýří sabat

Sedíme v kroužku, vnímáme rozeznělý prostor, jeho rozměry a zvláštnosti. Vyprávíme o svých Dojmech. Jak by se nám žilo v takovém přírodním prostředí?

Gustav Charpentier, Intrade pour le mariage forcé

Pestrá koláž hlasů i nástrojů rozprostře zvukový obraz plný překvapení: palba pozdravů (bon jour), ranní halas přeplněného tržiště, představa groteskních bytostí, útržky dialogů, uprostřed taneční zámecká zábava za starých časů, rozprávka psa, kočky a osla – vyberte si, fantazírujte, přidejte se, je to zážitek!

- Na rozloučenou

M. Vacík, Mezi stromy¹⁶

Hlasy bicích nástrojů – soužití civilizačních a přírodních zvuků, takové je kouzlo světa, v něm hledáme potěšení, když mu rozumíme.

4.9 Vztah životního prostředí a hudby

Téma: hudba jako hluk

Mladá generace se opájí narkotikem hudebních decibelů na diskotékách, v klubech, na koncertech apod.

Vadí-nevadí vám hudební hluk? Kdy? Proč? (citlivost ke zvukovému znečištění prostředí, je u každého jedince odlišná).

Dobrovolná konzumace hudebního hluku na rockových koncertech, ve sluchátkách apod. vliv na práh slyšení.

Víte jaký je práh slyšení před koncertem rockové kapely a po ní? (před koncertem ucho slyší zvuky již od 10 dB, po koncertě vnímá zvuk až od 30dB)

Víte jakou nejčastější nemocí z povolání trpí profesní hudebníci? (ztráta sluchu, přetrvávající šum, sluchové halucinace)

Víte, jak poznáte, že je Vaše ucho zvukem přetíženo? (pískání v uchu, zalehlé uši, ale i bolesti hlavy, vnitřní chvění, nervozita)

¹⁶ VACÍK, M. *Mezi stromy*. WORLDS – SVĚTY, HERBA MAGICA, Praha 1995.

Jednou z cest, jak předejít úrazu sluchu při poslechu hudby pomocí sluchátek je nevypínat AVLS – automatický systém omezení hlasitosti, který znemožňuje nastavení nadměrné hlasitosti ve sluchátkách.

Zjistěte si, zda jsou vaše sluchátka vybavena tlačítkem na regulaci zvukové intenzity. Porovnejte kvalitu poslechu při vypnutí tohoto omezovače zvuku. Můžeme o problému ochrany sluchu diskutovat.

Co myslíte, je pro život člověka důležitější sluch nebo zrak? Jaké důsledky na rozvoj jedince mají tato dvě postižení? (sluch je závažnějším postižením)

Zneužívání hudby v obchodních centrech.

Zkuste anketu mezi nakupujícími a prodáváči - případně majiteli obchodu – Zda je vhodné v obchodech pouštět hudbu? Podle čeho je hudba vybírána? Jakou roli má plnit? (jako příjemná zvuková kulisa má ovlivňovat nákupní chování zákazníka, je např. v souladu s druhem prodáváného zboží, míří k cílové věkové skupině nakupujících atp.)

Jak ve skutečnosti na vás tato hudba v prostředí obchodů působí? Nemáte pocit, že je obchodníky hudba zneužívána? (např. koledy, které zní v obchodech již od konce listopadu)

Zneužívání hudby ve sdělovacích prostředcích.

Všimněte si redaktorských manýrů v rozhlase a televizi, tj. nadměrného užívání hlasitých hudebních vsuvek (hudba je hlasitější než mluvené slovo)

Všimněte si zvýšené intenzity zvuku v reklamách

Všimněte si hudby, která podkresluje mluvené slovo – je vždy potřeba? Je funkční - umocňuje sdělení nebo je jen mechanickou zvukovou výplní nesouvisující s textem? Sledujete její intenzitu. (není-li hudba o 10 dB nižší než hlasitost slova, snižuje jeho srozumitelnost, způsobuje posluchačům psychické potíže, provokuje, dráždí)

Udělejte na výše uvedená témata anketu mezi svými vrstevníky a porovnejte odpovědi s názory posluchačů střední a případně i nejstarší generace - např. v domově důchodců.

Nebezpečí hlučné hudby poslouchané při řízení automobilu

Zamyslete se nad tím, jak hlučná hudba z reproduktorů v malém prostoru automobilu působí na řidiče – zkuste pojmenovat pozitiva i negativa, využijte poznatků z vlastní zkušenosti a zamyslete se nad dopady hlučné reprodukce hudby pro bezpečný provoz na silnicích.

V návaznosti na aktivitu HUDEKA se pokus vytvořit leták k Mezinárodnímu dni proti hluku.

4.10 Závislosti

Téma: hudba jako droga

Hudba při rozumném dávkování neškodí, má povzbuzující, relaxační účinky, ovlivňuje nejhlubší emoční sféru. Při trvalém užívání v nadměrném množství a intenzitě však může být velmi zádná, posluchač se může stát na ní závislý. Hudba je mu drogou. Hudební narkomani si pouštějí do uší stále silnější dávky hudebních vibrací, nemohou bez nich být doma ani na ulici. Je známo, že hlasitá hudba spolu s dunivými hlubokými tóny vyvolává produkci endorfinů, obdobně jako narkotika. Mnozí posluchači užívají hudbu jako lék k uvolnění vnitřního „pnutí“, k odblokování vlastní agrese. Energie úderných bicí a umocněné basy zdánlivě zpočátku osvěží, ale při dlouhodobém působení navodí otupělost a únavu. Přetrvávající intenzivní zvuky oslabují soustředěné vnímání a prožívání (posluchači se bezmyšlenkově nechají unášet ohlušujícím zvukem). Ve své podstatě jde o cílené „vymývání mozku“ - osobní problémy jako by už neexistovaly, jsou zatlačeny dočasně do pozadí.

Adolescenty přitahuje i jednotvárný, bdělост otupující rytmus, který v kombinaci s vibracemi hlubokých tónů podněcuje erotickou vzrušivost.

Téma: hudba a drogy

O problému drog ve spojení s hudbou se všeobecně ví. Na mnoha parties, kde se hraje **elektronická hudba** (house, acid house, techno, speed core, hard techno, jungle, drum'n'base atd.) jsou drogy důležitým prvkem hudební konzumace. Jak vypověděla jedna studentka: „Některé druhy hudby drogy potřebují. Bez nich nebo bez notný dávky alkoholu se to na těchhle akcích prostě nedá přežít...“ Nemůžeme se tvářit, že problém úzkého sepětí drog s tvorbou, provozováním a konzumací elektronické hudby neexistuje. Mladí mezi sebou ví, že drogová móda se liší podle druhu hudby: „Na odlišný styl hudby se berou jiné drogy. Na speed nebo hard core techno přicházejí v úvahu drogy tvrdší (ketamin, heroin, atd.), na house to je spíš speed, pervitin, MDMA. Jinak všem směřům vévodí drogy halucinogenní (LSD) a lehce povzbuzující (extáze). A samozřejmě marihuana a alkohol. U stylů reggae nebo SKA jde o marihuanu a alkohol.“ O hudbě, kterou adolescenti poslouchají často vypovídá i jejich vizáž. Oblečením, úpravou vlasů i způsobem chování se často chtějí se svými idoly ztotožnit.

Nelze podezírat, že všichni studenti, kteří holdují technu a poslouchají elektronickou hudbu jsou uživatelé drog a že vyznavači metalu, rocku a tzv. alkorocku (např. skupiny Kabát) vylepšují svůj hudební prožitek pomocí

alkoholu. Známa fakta, že se na veřejných produkcích tyto podpůrné látky běžně užívají, však ignorovat nemůžeme. Stejně tak je všeobecně známé, že tzv. **acid rock** či **psychedelic music** vznikají s přispěním drogy. Na to, zda budou studenti užívat drogy máme jen nepatrný vliv, přesto je třeba s nimi hovořit např. o interpretech a skladatelích, kteří podlehli drogám (Jim Morrison z The Doors se předávkoval, Jimi Hendrix zemřel v opilosti a předávkován léky na uklidnění – udusil se vlastními zvratky, Curt Cobain – se zastřelil pod vlivem drog a psychického vypětí, drog se zbavila jeho žena – Courtney Love, problémy s drogami měli i Elvis Presley, Tina Turner, Brian Jones z Rolling Stones (1924-1969), Sid Vicious (visjús) z Sex Pistols a další), o záludnosti užívání Ecstasy při Hous music na organismus (zahání únavu, ospalost, dovoluje nevnímat tělo, pocit žízň, po odeznění následuje vyčerpání, deprese, dehydratace i selhání organismu).

Měli bychom znát i názor studentů na hudbu **Skinheads** (např. Orlik – její protagonista Landa s odstupem let říká, že k agresivitě ho vedl strach, úzkost, snaha upozornit na sebe za každou cenu) a na tzv. **Death metal**, který si libuje v úmrlících kobkách – bojuje proti „nebi“, lidství, estetice, přírodě.

Téma: druhy závislosti

Lidové písně

U Dunaja stála ♪ - nesamostatnost, závislost na matce i v dospělosti

Napište krátkou esej na téma např.: Moje vlastní rozhodnutí, za které cítím odpovědnost. Případně uveďte cizí příběh, s nímž se ztotožňujete.

Aj, dobru noc tomu domu ♪ - příběh chlapce, kterého opustila rodina i jeho milá, lze využít k rozhovorům na téma opuštěnost.

Zamysli se nad rozdílem významů: jsem sám a jsem osamělý. Uveď případy ze života. Co bývá příčinou těchto situací, jak je můžeme řešit?

Drogově závislý se často dostává do situace, kdy ho všichni opustili. Zklamal, a rodina či bývalí přátelé již nechtějí s jeho závislostí bojovat. Nechápu, že drogově závislý je vlastně nemocný a že velmi potřebuje jejich lásku a sílu. Jak v této situaci reagovat, jak můžeme svému na drogách závislému spolužákovi pomoci? Po rozhovoru na toto téma si znovu písničku zazpívejte. Jak nyní působí její sdělení?

Ach, táto, táto náš ♪- vztah rodičů a dětí.

Jak vnímáte svůj vztah k rodičům – dá se určit, kdy se jedná o nezdravou závislost na rodičích a kdy o zodpovědnost pečovat o ně např. ve stáří (v nemoci). Má každý právo na svůj vlastní život, v jak těsném spojení chcete zůstat se svými rodiči, proč?

Umělé písně

Píseň Clementine (kokain) tradicionál otextovaný Jiřím Suchým vypovídá, že problém drog není záležitostí jen poslední doby.

Jan Nedvěd: Stánky (JP2 s.132), Jaromír Nohavica: Pijte vodu (JN s.93),

5 Doporučené hodnocení

Hodiny hudební výchovy se zaměřením na environmentální výchovu probíhají dle běžných zvyklostí, pouze s tím rozdílem, že důraz je kladen na tematicky zaměřenou motivaci jednotlivých hudebních činností a na volbu hudebního materiálu (písni, poslechových skladeb, podnětů pro tvořivost), jehož sémantické zaměření odpovídá tematickým celkům environmentální výchovy. Proto i způsob hodnocení hudebních aktivit nevybočuje z rámce běžné hudebně výchovné praxe. Zvláště obezřetní však musíme být v případě vlastních hudebně tvořivých aktivit studenta. Vlastními operacemi s hudebním materiálem, experimentací s hudebně vyjadřovacími prostředky a s prvky hudební formy student proniká k samé podstatě hudby a k jejím sdělovacím možnostem. Odkrytím svého „já“, svých postojů k řešeným problémům a v neposlední řadě i svého stavu hudebnosti však „nese svou kůži na trh“ a je tedy citlivý na jakoukoliv kritiku, v horším případě negativní postoj hodnotitele či dokonce náznak posměchu. Důležitým momentem v tvořivých činnostech jsou prvky sebehodnocení. Hodnocením svých vlastních výtvorů si studenti vytvářejí estetické soudy a tuto dovednost pak mohou uplatnit i ve vlastní receptivní činnosti, při posuzování vnímaných hudebních děl a při vytváření postojů k nim.

6 Příklady námětů k samostatné práci, k řešení projektů apod.

Kterýkoliv obsahový celek, uvedený v této metodice, se po domluvě s vyučujícími ostatních předmětů na škole může stát námětem projektu. Opomineme-li kognitivní dopady projektu, má pro environmentální výchovu velký přínos navozování modelových životních situací a snaha je řešit, formující se smysl pro zodpovědnost a vnímání vztahů jak v problému, tak i ve společné práci studentů. Hudební výchova v komplexu ostatních vyučovacích předmětů pak umožňuje žákovi vhléd do problému z úhlu estetického a etického a obohacuje proces řešení problému emocionálními prožitky z vlastní poslechové, interpretační a tvořivé činnosti studentů.

Náměty k samostatné tvořivé práci jsou v souvislosti s jednotlivými tematickými celky učiva začleněny do přílohy na CD. Jejich výsledkem je jak myšlenková úvaha na dané téma, tak i její zpředmětnění v textovém vyjádření (pokud možno ve verších), které se stává základem pro další tvořivou činnost studenta (rytmizace textu, jeho melodizace s přihlédnutím k zákonitostem hudebních forem, zápis hudebního výtvoru do notopisu a další následná práce s prvotním tvarem vznikající písně – vytvoření elementárního hudebního doprovodu (na Orffovy nástroje, keyboardy, případně nástroje klasické) a nastudování písně v rámci třídy. Tato elementární kompoziční práce dovoluje studentovi nejenom reflexi na ekologické téma, ale i poznání, že hudba je produktem lidské snahy a nevzniká pouze zmáčknutím knoflíku reprodukcčního zařízení. Je hodnotou, jejíž vznik vyžaduje um, čas a úsilí. Poznání, jak takové hodnoty vznikají, je jednou z cest k respektování a chránění hodnot kulturních, společenských i přírodních.

Doporučená literatura

- BERÁNKOVÁ, E. *Lidové písničky a koledy*. Praha : Portál 2004. 166 s. ISBN 80-7178-915-1.
- DEJMALOVÁ, K., PETERKA, J. *Pozdě na budoucnost? (Ekologická čítanka)*. Praha : Fortuna 2001. 214 s. ISBN 80-7168-803-7.
- EKOLOGIE (překlad z angl. originálu). Praha : Velryba 1993. 151 s. ISBN 80-901322-4-3.
- GELNAR, J. *Národní zpěvník*. Praha : Supraphon 1991. ISBN 80-7058-264-2.
- HERDEN, J. *My pozor dáme a nejen posloucháme*. Praha : Scientia, 1997. ISBN 80-7183-087-9.
- HORKÁ, H. *Ekologická výchova na 1. stupni ZŠ*. Brno : MU 1993. 77 s. ISBN 80-210-0742-7.
- MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno : Rezekvítek 2000. 205 s. ISBN 80-902954-0-1.
- MEADOWS, D.H., RANDERS, D.L., BEHRENS, W.W. *The Limits to Growth*. Universe Books, New York 1972.
- MOLDAN, B., *(Ne)udržitelný rozvoj (ekologie, hrozba i naděje)*. Praha 2001.
- Já, písnička 1, 2, 3*. Cheb : MUSIC CHEB, 1995, 1999.
- NEDVĚD, J. *Brontosauři*. Praha, 1991. ISBN 80-900824-0-8.
- JURKOVIČ, P. *Lidová píseň ve škole*. Praha : Muzikservis 1998. ISBN 97-580607-12.
- JENČKOVÁ, E. *Hudba a pohyb ve škole*. Hradec Králové: Tandem, 2002, 320 s., ISBN 80-903115-7-1.
- PECHÁČEK, S., VÁŇOVÁ, H., aj. *Praktické úkoly z didaktiky hudební výchovy pro 1. st. základní školy*. Praha : Karolinum 2001. 282 s. ISBN 80-246-0365-9.
- Písň Jaromíra Nohavici od A do Ž*. Brno : HITBOX 1994.
- PRIMACK, R.B., KINDLMANN, P., JERSÁKOVÁ, J. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál 2001. 352 s. ISBN 80-7178-552-0.
- SEDLÁK, F aj. *Didaktika hudební výchovy na 2. stupni ZŠ*, Praha : SPN 1979.
- STÁREK, J. *Metodický pokyn pro předmět Hudební výchova*. KEV 2002.
- ŠAUER, P., DVOŘÁK, A. aj. *Úvod do ekonomiky životního prostředí*. Praha : VŠE 1997. ISBN 80-7079-548-4.
- ŠIMANOVSKÝ, Z, TICHÁ, A. *Lidové písničky a hry s nimi*. Praha : Portál 1999. 146 s. ISBN 80-7178-323-4.
- ŠIMANOVSKÝ, Z, TICHÁ, A., BUREŠOVÁ, V. *Písničky a jejich dramatizace*. Praha : Portál 2000. 154 s. ISBN 80-7178-477- X.
- ŠIMANOVSKÝ, Z., ŠIMANOVSKÁ, B., *Hry pro rozvoj zdravé osobnosti (Prevence problémů s agresivitou, pasivitou a závislostí)*. Praha : Portál 2005. 157 s. ISBN 80-7367-024-0.
- ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Praha : Portál 1998. 246 s. ISBN 80-7178-264-5.
- UHLÍŘ, J., SVĚRÁK, Z. *Není nutno*. Praha : PRIMUS, 1994. ISBN 80-85625-37-7.
- UHLÍŘ, J., SVĚRÁK, Z. *Písničky*. Praha : Euromedia Group k.s., 1997. 57 s. ISBN 80-7176-626-7.
- VÁŇOVÁ, H. *Pěvecká tvorivost na základní škole*. Praha : SPN 1984. 120 s.
- VÁŇOVÁ, H. ČÁSTKA, T. *Analýza obsahu disciplín hudební výchovy z hlediska výchovy k péči o životní prostředí*. In: Sborník *Výchova k péči o životní prostředí ve vysokoškolské přípravě učitelů*. Praha : OBIS 1984.
- VÁŇOVÁ, H. *Průvodce učitele hudební výchovy tvořivou intonací*. Praha : UK-PedF, 2004. 79 s. ISBN 80-7290-155-9.
- TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha : Portál TICHÁ, A. *Učíme děti zpívat*. Praha : Portál 2005. ISBN 80-7179-916-X.
- ŠIMANOVSKÝ, Z., BUREŠOVÁ, V., TICHÁ, A. *Písničky a jejich dramatizace*. Praha : Portál 2000. ISBN 80-7178-477-X.
- ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A. *Lidové písničky a hry s nimi*. Praha : Portál 1999. ISBN 80-7178-323-4.
- Život je jen náhoda*. Cheb : MUSIC CHEB, 1993.